

до організації процесу формування професійних компетентностей майбутніх учителів природничих наук на таких загальнодидактичних принципах: науковості; систематичності; послідовності та наступності; практичної спрямованості; наочності; наукової інтеграції; політехнізму; свідомості й активності; принципі міцності засвоєння знань, умінь, навичок; принципі фундаменталізації знань; принципі доступності. Поряд із загальнодидактичними принципами в процесі підготовки сучасного вчителя треба зважати на специфічні принципи, серед яких універсальними та актуальними для нашого дослідження є принцип творчої спрямованості підготовки, професійної спрямованості викладання дисциплін у вищій школі. Методологічним підґрунтям формування професійних компетентностей майбутніх учителів природничих наук виступають такі сучасні підходи: компетентнісний, міждисциплінарний, системний, діяльнісний, студентоцентричний, індивідуальний.

III. Змістово-процесуальний блок націлений на формування професійних компетентностей майбутніх учителів природничих наук. Це здійснюється завдяки добору відповідного змісту, який представлений основними та варіативними змістовими модулями, форм (лекції, практичні, лабораторні заняття, самостійна робота), методів (вербальні, спостережувальні, дослідницькі) та засобів навчання (навчальні видання, мовно-логічні, предметні, графічні, аудіовізуальні, програмні).

Для майбутніх учителів природничих наук, на нашу думку, доцільним буде включення до програм наступних змістових модулів: неорганічна хімія, аналітична хімія, фізична і колоїдна хімія, органічна хімія, біохімія, ботаніка, зоологія, мікробіологія та вірусологія, загальна екологія, фізична географія, фізіологія людини і тварин, вища математика, механіка, молекулярна фізика, електрика і магнетизм, оптика, атомна і ядерна фізика.

Висновок. Цілеспрямовані та змістовні інтегровані заняття з природничих наук встановлюють міцні зв'язки між навчальними предметами, вносять новизну в систему навчання, допомагають зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань.

Список використаних джерел

1. Ткаченко С.П. Інтеграція знань з методики фізики і психолого-педагогічних дисциплін у підготовці майбутнього вчителя фізики : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук. Київ, 2007.

2. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. [ред. кол., головн. ред. В.Р. Ільченко]. Полтава : ПОШПО, 2014. Вип. 6. 326 с.

Відомості про автора:

Гриньова Марина Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

УДК 37.011; 37.013; 37.091.2

Піддячий М. І., м. Київ

ПОСТУП ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА ЗАСОБОМ ПРАЦІ

Зазначено, що: підготовка до праці є складником національної безпеки, оскільки через її результати відбувається захист людини, сім'ї, народу, цілей, ідеалів, цінностей, традицій, укладу життя, культури, прав і обов'язків, основних свобод; в особистісному вимірі праця є засобом самовираження та самоствердження, реалізації інтелектуального та творчого потенціалу, формування психологічного досвіду, розвитку почуття моральної гідності; від рівня розвитку і характеру продуктивних сил, складності та досконалості знарядь виробництва залежить результативність суспільної праці.

Ключові слова: особистість; праця; психологічний досвід; розвиток; свідомість.

This paper states that: preparation for labor is a component of national security, since through its results the protection of a person, family, people, goals, ideals, values, traditions, way of life, culture, rights and duties, fundamental freedoms takes place; in personal dimension, labor is a means of self-expression and self-affirmation, the realization of intellectual and creative potential, formation of psychological experience, development of a sense of moral dignity; the effectiveness of social labor depends on the level of development and the nature of productive forces, the complexity and perfection of production tools.

Key words: personality; labor; psychological experience; development; consciousness.

Постановка проблеми. Зміна станів людини природного, особистісного та суспільного характеру відбувається у процесі еволюції засобом праці. На ряду з прогнозованими змінами в природі та людині відбуваються й не прогнозовані, що спонукає до структурування завдань у вимірі буття соціуму, впливу людини на природу, способів пізнання людиною світу та себе. Перед суспільними інституціями постає завдання створення світу культури та цивілізації шляхом проектування реальності, що забезпечуватиме поступ особистісного і суспільного характеру засобом праці.

Метою статті є розкриття основ продуктивної праці й організації роботи суспільних інституцій, які мають розробити і впровадити систему поступу людини та забезпечення функціонування суспільства. Результатом праці людини має бути створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості, територіальної громади й суспільства.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Окреслені проблеми вирішували: у контексті орієнтирів розвивального виховання І. Д. Бех; еволюція проблем внутрішньої політики О. С. Власюк; філософія педагогічної дії І. А. Зязюн; розвиток технологічної освіти в середній загальноосвітній школі Т. С. Мачача.; аксіологічні основи розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога В. М. Піддячий; професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко, І. І. Ткачук; зміст предмета «Технології» В. Туташинський; синергетичний аспект антиномії інтеграції і диференціації освітнього процесу В. В. Юрженко.

Викладення основного матеріалу дослідження. Людина, будучи приналежною двом просторам, – природному та соціальному має неповторну (індивідуальну) духовний, фізичний та інтелектуальний складники, які в особистісному життєвому просторі є частиною соціального світу. У цьому контексті, на сучасному етапі розвитку перед суспільством постає завдання створення світу культури та цивілізації шляхом проектування нової реальності, що забезпечуватиме поступ особистісного і суспільного характеру в умовах конкурентного швидкозмінного середовища глобалізованого простору. Зазначимо, що процес проектування та системного коригування поліваріантних концепцій розвитку особистості в гармонії із суспільством та природою ускладнюється устроєм внутрішнього світу людини, структуруванням суспільства з певними характерними для них відносинами та сукупностями зв'язків форм природи. Відповіді на зазначені проблеми та необхідність проектування, реалізації й періодичного коригування життєвої та трудової траєкторії потрібно вирішувати людству в процесі еволюції.

Результати праці проявляються у природному, соціальному та державному вимірах. Праця відноситься до питань гуманітарної безпеки, оскільки через її результати відбувається захист: людини, сім'ї, народу; цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; прав та обов'язків людини; основних свобод. Гуманітарна безпека має кілька вимірів особистісного і суспільного характеру: фізичний і психічний; вільної самоідентифікації; можливостей розвитку та вибору майбутнього. У разі зниження її рівня є загрози: знищення ментальної або культурної ідентичності людей і суспільних груп [2, с. 268–269];

переродження культури [3, с. 85–86] під впливом великих груп мігрантів, які не сповідують суспільні цінності; реалізації концепцій сталого розвитку та розвитку людського потенціалу.

Загрозою гуманітарній безпеці є відсутність картини майбутнього, а значить нація не працює на майбутнє. Зазначимо, що життя нації спирається на існуючі процеси передавання, правонаступництва та розвитку культурних надбань, які транслюються через суспільну комунікацію нащадкам як пережиті та осмислені цінності, світобачення, задуми. Спостерігаються деформації і у сприйманні підростаючим поколінням культури праці, оскільки технології нав'язують власні правила параметрів комунікативних процесів. Ситуація ускладнюється тим, що динаміка суспільних відносин, соціально-економічних і глобалізаційних процесів змушує розробляти нові види праці та формувати їх культуру.

Для українського суспільства необхідне розроблення державних проєктів, а саме обґрунтування сутності завдання щодо реалізації головного пріоритету – виховання української нації. Провідне місце має відводитися ролі національної культури та освіти у формуванні суспільної свідомості українців. Досягнення цієї мети здійснюється у процесі реалізації моделей і підходів до національно-патріотичного і громадянського виховання молоді, розвитку людського капіталу, засвоєння вдосконаленого змісту освіти на основі принципів україно-людиноцентризму і культуро-природовідповідності. Особливе місце у цьому розвивальному просторі займає фундаментальна і прикладна складники підготовки підростаючого покоління до життя і праці.

Праця. Фундаментальною основою життєдіяльності людини і функціонування суспільства є праця. Відповідно на етапах вікового розвитку людини родиною, територіальною громадою та суспільними інституціями мають створюватися умови, щоб праця в її поступі ставала свідомою та цілеспрямованою. Результатом праці людини має бути створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості, територіальної громади й суспільства.

Разом з тим, праця є основною формою життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства. Вона виступає провідним фактором соціогенезу, а значить як процесу історичного та еволюційного виникнення і формування людського суспільства, так і його класового структурування. В особистісному вимірі праця є засобом: самовираження та самоствердження [4, с. 62]; реалізації інтелектуального та творчого потенціалу [12, с. 109]; формування психологічного досвіду; розвитку почуття моральної гідності тощо.

У процесі підготовки до праці на етапах вікового розвитку особистості забезпечується поступ через суб'єктів взаємодії, від самообслуговування [5, с. 431] до створення продукту праці, результати якої перерозподіляються суспільству через відповідні суспільні інституції. Процес підготовки людини до праці характеризується її розвитком від рівня самозабезпечення до особистого вкладу в формування валового внутрішнього продукту (ВВП). Зазначимо, що на історично сформованому культурологічному підґрунті відбувається неперервний процес формування гармонізованої особистості, територіальної громади й суспільства в нових умовах взаємодії, спрямованих як на забезпечення розвитку особистості, так і на розбудову та розвиток ринку праці.

Продуктивні сили. Основою ж забезпечення поступу суспільства є формування та розвиток продуктивних сил (засоби виробництва – знаряддя праці та предмети праці; компетентні люди, що здатні до праці, приводячи в дію та вдосконалюючи засоби виробництва). Від рівня розвитку і характеру продуктивних сил, рівня їхньої складності та досконалості знарядь виробництва [13, с. 19], а також від психологічного досвіду і культури людей залежить результативність суспільної праці.

Розробниками проєктів накопичення та ефективного використання продуктивних сил є відповідні освітні і наукові інституції. Оскільки якість продуктивних сил формуються та розвивається протягом значного терміну маємо забезпечити вплив некомпетентних структур на безперервний процес їхнього відтворення. У державному управлінні структури, які відповідають за якість продуктивних сил, повинні домагатися від всіх учасників виконання зобов'язань із їхнього забезпечення у відповідності до динаміки розвитку соціально-

економічного простору. У першу чергу це стосується організації обслуговування виробництва високотехнологічної якісної продукції з високою доданою вартістю, до якого пред'являються особливі вимоги у процесі технологізації робочих місць [14, с. 47]. Зазначимо, що реалізація такої продукції на зовнішньому ринку забезпечує валютні надходження до бюджету України, а на внутрішньому задовольняє попит населення якісною продукцією.

Психологічний досвід. Забезпечити гармонізований поступ суспільства та динаміку розвитку держави можуть фахівці з багатограним психологічним досвідом, який відповідає галузевим запитам на основі розроблених критеріїв. В інтеграційному ж процесі різновекторність життєвого простору людини формує її рівень психологічного досвіду, який у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками. «Безперервність цього процесу забезпечує динаміку розвитку психологічної сфери особистості на всіх етапах вікового розвитку (онтогенезу)» [1, с. 233]. У зв'язку з цим, особливого значення в процесі становлення особистості набуває забезпечення «єдності соціального і природного, загального й індивідуального, прав і обов'язків, регламентації і творчості, знань і практики співвідношення виховання і навчання: виховання базується не на знанні, а на життєвому досвіді» [8, р. 11].

Забезпечення успішності цього процесу відбувається через розроблення та впровадження в практику безперервної освіти навчально-виховних систем, які у процесі життя людини разом із формуванням якостей успішного засвоєння здобутих знань, створюватимуть умови для системного їх використання в практичній діяльності [6, с. 17; 12, с. 109] на побутовому, професійному та соціальному рівнях, що стимулює вмотивованість особистості до розвитку протягом життя.

Компетентності. Компетентності є набутою в результаті діяльності характеристикою особистості, що сприяє успішному входженню особистості в життя суспільства. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти [7, с. 78], застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері. На даному етапі потребують розроблення технології оцінювання компетентностей і їх рівнів, результати яких слугуватимуть передусім для: моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень, їх відповідності державним стандартам; використання результатів оцінювання роботодавцями з метою кваліфікованого відбору робочої сили; порівняння національних систем освіти. Компетентності розробляються на різних рівнях засвоєння змісту освіти з дотриманням критеріїв вікової періодизації. Ієрархія компетентностей: ключові надпредметні або базові, що опираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах; загальнопредметні – незалежні від певної сукупності предметів або освітніх галузей; предметні – набуваються у процесі вивчення певних предметів. Вони мають змінний характер та рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти [9, с. 101–102], особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі. Їх можна прогнозувати і проєктувати у когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній та інших сферах життєдіяльності особистості.

В узагальненому вигляді для шкільної освітньої практики компетентності можна представити так: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складниками психологічної сфери; у сфері здібностей; за рівнем соціальної зрілості і статусу.

Одним із засобів, який допоможе вирішити частину окреслених завдань є соціально-професійний розвиток особистості. Це процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічного (діяльнісного) складника психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці.

С.-п. р. о. є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці. Механізми формування та функціонування С.-п. р. о. зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності проектування С.-п. р. о. пов'язані, насамперед, з: вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проєктів і ресурсів для розвитку протягом життя ... [10, с. 61–62; 11, с. 102].

Висновки:

1. Підготовка особистості до життя і праці знаходиться в прямій залежності від процесів природного та суспільного характеру, які відбуваються на території життєдіяльності певного суспільства.

2. Система підготовки людини до праці в умовах розбудови громадянського суспільства стимулює процеси формування як когнітивного складника психологічної сфери, так і операційно-технологічної, мотиваційної, етичної, соціальної, поведінкової.

3. Джерелом забезпечення креативності особистості є мотиви самоактуалізації в обраних сферах діяльності. Одним із механізмів виникнення таких мотивів є система соціально-трудова ціннісна орієнтація особистості, педагогів і наставників.

4. В умовах соціально-економічного господарювання необхідно стимулювати системні процеси на ринку праці, що спрямовані на обслуговування загальнолюдських цінностей та інноваційних технологій матеріального і нематеріального виробництва;

5. Правильно створені умови праці позитивно впливають на особистість вихованця, розкривають її позитивні риси і властивості, формують якості і цінності, сприяють вихованню дисциплінованості та відповідальності;

6. Сучасний етап розвитку характеризується одержанням нових знань про соціально-професійний простір на стикові різних наук, зокрема, філософії, логіки, загальної та соціальної психології, педагогіки, соціології, економіки, нейронауки, теорії свідомості, психолінгвістики тощо;

7. Викладена інтерпретація підготовки людини до праці в контексті інтеграції освіти і науки України в європейський простір громадянських суспільств дозволяє зрозуміти її особистісну й суспільну значущість, що стимулює розроблення та реалізацію стратегії підготовки до соціально-трудова взаємодії.

Подальшого дослідження потребує: вивчення закономірних зв'язків між цілями освіти і метою навчання у відповідності до особистісної значущості і суспільної необхідності на даному етапі розвитку; обґрунтування змісту освіти, технологій, форм, методів і засобів підготовки до життя та праці; проектування процесу формування компетентностей як у системному вигляді, так і у відповідності до принципів галузевості суспільного виробництва; розроблення шляхів забезпечення прогнозованих результатів освітньої діяльності; прогнозування кінцевих результатів навчання та перспективності їх застосування.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. Вип. 1; упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2015. 288 с. С. 8–10.
2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Київ; Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Мачача Т. С., Юрженко В. В. Стратегії розвитку технологічної освіти в середній загальноосвітній українській школі: наскрізність змісту і структури. *Український педагогічний журнал* / ред. кол.; голов. ред. – О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2017. Вип. 2. С. 58–68.
5. Мачача Т. С. Реалізація творчого потенціалу учнів основної школи у процесі трудового навчання. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2014. Вип. 14. С. 425–435.
6. Піддячий В. Аксиологічні основи розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2018. Вип. 1–2. С. 15–21.
7. Піддячий В. Сутність і зміст громадянської компетентності майбутнього педагога. *Молодь і ринок*. 2017. Вип. 7 (150). С. 76–82.
8. Піддячий М. І. Навчально-виховний комплект старшокласників: соціально-професійна орієнтація. *Проблеми сучасного підручника*, 2015. Вип. 15(2). С. 141–149.
9. Піддячий М. І. Навчально-виховний процес профільної школи: соціально-професійне спрямування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2014. Вип. 17. С. 98–105.
10. Піддячий М. І. Освіта і наука України : соціально-трудова розвиток молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 2017. №13. С. 75–80.
11. Піддячий М. І. Соціально-професійний розвиток старшокласників: праця як основа життєдіяльності та поступу. *Технології інтеграції змісту освіти*: зб. наук. праць всеукраїнського круглого столу, 12 березня 2018 р., Полтава, 2018. №10. С. 98–108.
12. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія / Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко, І. І. Ткачук, за ред. О. Л. Моріна. Харків : “Друкарня Мадрид”, 2016. 220 с.
13. Туташинський Василь. Новий зміст предмета "Технології". *Технології: Нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень)*: методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України. Київ : УОВЦ "Оріон", 2018. 47 с.
14. Юрженко В. В. Синергетичний аспект проблеми вікової моделі, або антиномія інтеграції і диференціації освітнього процесу. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. – Херсон, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. № 34. С. 43–50.

Відомості про автора:

Піддячий Микола Іванович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти імені Яна-Амоса Коменського, головний науковий співробітник відділу профільного навчання ІІ НАПН України.